

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/43582>

Please be advised that this information was generated on 2021-06-16 and may be subject to change.

Een te voorzichtige analyse

Sven Biscop

The European Security Strategy. A Global Agenda for Positive Power.

Aldershot: Ashgate, 2005; xiv + 152 blz.; £ 45,= (hardback); ISBN: 0-7546-4469-3

Carl Bildt karakteriseerde het probleem van de Europese defensie in 2003 als volgt: 'Our number one capabilities gap was not in smart bombs but in smart politics.' Dank zij Sven Biscop, verbonden aan het Koninklijk Instituut voor Internationale Betrekkingen in België, weten we nu hoe het Europese defensiebeleid eruit ziet. Hij geeft in *The European Security Strategy* een grondige en uitvoerige schets van de Europese veiligheidsstrategie, zoals vervat in het door Javier Solana opgestelde document, *Een Veiliger Europa in een Beter Wereld*.

Biscops boek begint met de vaststelling dat het eind van de Koude Oorlog een drastische verandering heeft veroorzaakt in de Europese veiligheidssituatie. Eerst was er de dreiging van de Sovjetunie, die opgevangen werd door in de NAVO samen te werken met de Verenigde Staten, en thans is er de chaos van de onoverzichtelijke nieuwe wereld waarin de veiligheidsdreiging veroorzaakt wordt door een veelheid van factoren, zoals georganiseerde misdaad, illegale immigratie, sociale en economische onderontwikkeling, gebrek aan sterke instituties en ecologische problemen.

Deze obligate vaststelling wordt in veiligheidskringen zó vaak herhaald, dat het als een betekenisloos en onschuldig ritueel gezien zou kunnen worden. Toch is het niet zonder gevaar

om de wereld pas in 1989 te laten beginnen: alles wat vóór 1989 gebeurde, wordt op deze manier automatisch buiten beschouwing gelaten, inclusief het nuttige en het leerzame. Wie de moeite neemt om bijvoorbeeld het verloop van de Tweede Wereldoorlog in de Middellandse Zee en Noord-Afrika te bestuderen, ziet al snel dat er een ruime ervaring is met het voeren van oorlogen in politiek instabiele gebieden, waar naast de formele beligerenden allerlei partijen klaarstaan om een politiek slaatje te slaan uit de instabiliteit die de oorlog veroorzaakt. De nasleep van de Eerste Wereldoorlog in het Middellandse-Zeegebied, de Balkan en Turkije biedt ook voldoende materiaal om de problemen van oorlog en stabiliteit in wankelende gebieden te onderzoeken, overigens net als de dekolonisatie. Daarbij is de val van de Berlijnse muur inmiddels meer dan 15 jaar geleden en is er sindsdien nogal wat gebeurd. Het mantra van de geheel nieuwe veiligheidssituatie na de val van de Muur is versleten en geeft bovendien blijk van weinig voorstellingsvermogen.

Het gebrek aan voorstellingsvermogen en een zekere voorzichtigheid is ook het voornaamste probleem van de rest van dit boek. Dat Biscop een groot kenner is van de *ins and outs* van het Europese veiligheidsbeleid in brede zin, staat buiten kijf. Hij beschrijft duidelijk wat de pijlers van de door Solana geformuleerde strategie zijn, en behandelt uitgebreid de achtergronden van die strategie. Hij legt veel nadruk op de typisch Europese aanpak, waarin veiligheidsbeleid meer behelst dan louter de politiek-militaire component, maar waarin ook verdere buitenlandse politiek en internationaal-economische overwegingen een rol spelen, waarin multila-

teralisme een kernpunt is, en met een *global scope* als uitgangspunt.

Europa wil verder kijken dan alleen wat direct bedreigend is. Gebeurtenissen ver weg kunnen *spill-over*-effecten creëren en vluchtelingenstromen, bedreigingen van handelsstromen en terrorisme veroorzaken, en zijn in de Europese strategie dus ook bedreigingen. Biscop beschrijft ook met grote deskundigheid hoe de Europese strategie accenten legt op de veiligheid in de directe omgeving (onder meer de Balkan, de zuidelijke Kaukasus, het Middellandse-Zeegebied en Noord-Afrika). Voorts geeft hij adequate beschrijvingen van de problemen in deze gebieden en de soms problematische EU-bemoeienis.

Biscops boek geeft antwoord op de vraag wat het Europese veiligheidsbeleid is – maar niet op de vraag of dit, in de woorden van Carl Bildt, *smart politics* is. Het boek volgt het document van Solana, zet voorzichtige kanttekeningen, schetst achtergronden, maar plaatst het hele kader niet *im Frage*. Het is geen beleidsanalyse in de feitelijke zin van het woord; het is, oneerbiedig gezegd, meer een zeer uitvoerig geannoteerde uitgave van *Een Veiliger Europa in een Beter Wereld*.

Daardoor heeft het boek lacunes. Om de meest in het oog springende te noemen: China komt in het boek niet voor. Dat komt omdat Solana China ook maar twee keer noemt, in betekenisloze bijzinnetjes, maar dat wil niet zeggen dat een kritische analyse van het Europese veiligheidsbeleid die zelfde ommissie mag hebben. De opkomst van China, met alle gevolgen voor de wereldorde, is exact het soort gebeurtenis waarvan je zou mogen verwachten dat Europa erover nadenkt, omdat het, in Neville Chamberlains woorden, tot 'quarrels

in faraway countries' kan leiden.

Chamberlain was niet de eerste die zo'n verre ruzie tot zijn schande negeerde. De meeste Atheners hadden waarschijnlijk ook nog nooit van Epidamnos gehoord, maar de Peloponnesische oorlog die het gevolg was van de ruzie in die verre stad,

hadden zij zich vermoedelijk graag bespaard. Juist het Europese veiligheidsbeleid, dat geen onderscheid tussen directe en indirecte, verre en nabije bedreigingen wil maken, zou over de opkomst van China moeten nadenken, en daarover in het belangrijkste strategische document moeten

schrijven. En Biscop's kritische analyse van dat veiligheidsbeleid zou zulke omissies moeten constateren.

Jaap Hoogenboezem

Dr Jaap Hoogenboezem is verbonden aan het programma Europese Studies van de Universiteit van Maastricht.

Normalisatie van crisisbeheersing

Marc Houben

**International crisis management.
The approach of European states.**

London/New York: Taylor & Francis, 2005 (Routledge Studies in Governance and Change in the Global Era); 315 blz; £ 70,- ISBN: 0-203001265

Deze Leidse doctorsdissertatie, die reeds in handelseditie is verschenen, is een goed voorbeeld van het moderne personeelsbeleid van het ministerie van Defensie, en van de Koninklijke Marine in het bijzonder. Majoor Houben van de mariniers werd drie jaar gedetacheerd bij het Centre for European Policy Studies (CEPS) in Brussel, waar hij samen met het IISS te Londen het *European Security Forum* heeft georganiseerd. Als onderdeel van zijn research over het Europese Veiligheids- en Defensie Beleid heeft hij in negen Europese hoofdsteden onderzocht hoe besluitvorming over crisisbeheersingsoperaties tot stand kwam. Hierbij wordt crisisbeheersing gezien als de uitzonderlijke situatie die ontstaat als preventie gefaald heeft en er sprake is van een acute dreiging. Geen dreiging die noodzakelijkerwijze een gevaar voor het grondgebied of de soevereiniteit van de Europese staten oplevert, maar wel een type dat reden is voor een 'war of choice'. Aan welke

voorwaarden wordt dan een nationale bijdrage gekoppeld?

Houben concludeert dat een land zelden een blanco cheque afgeeft, maar zijn inzet afhankelijk stelt van beperkingen. Het probleem voor Europa is, ondanks de variatie in deze nationale opstellingen, toch te komen tot een bruikbaar scala van opties. Dan is 'constraint management' even belangrijk als leiderschap, politieke wil en militaire middelen. Bij de formulering van voorbehouden speelt de relatie tussen regering en parlement een sleutelrol. Nederland kent sedert 2001 een verfijnd 'uitzendingskader' (waarvan de engelse tekst in Houbens boek is opgenomen), maar dat is lang niet in alle onderzochte landen het geval. België en Nederland worden gegroepeerd als landen die hun regels veranderen; Denemarken en Noorwegen als landen die het imperatief van consensus hanteren; het Verenigd Koninkrijk, Frankrijk en Spanje als landen waar de regering dominant is; en Duitsland en Italië als landen waar dat het geval is voor het parlement. Houben gaat na in hoeverre de juridisch-politieke regels en parlementaire conventies voor nationale besluitvorming zich ontwikkelen in de richting van wat hij noemt de 'normalisation and domestication of international crisis management'.

De Haagse discussie die rond de jaarwisseling en begin februari van dit jaar plaatsvond over de uitzen-

ding van 1100 militairen naar de als 'gevaarlijk' aangeduide provincie Uruzgan in Afghanistan, heeft wel aangetoond dat wij op dat punt nog nauwelijks genormaliseerd zijn. Houben trekt trouwens de conclusie dat alle landen moeite hebben met het operationaliseren van 'acceptabele risico's' (blz. 235). Hij onderscheidt twee soorten: allereerst risico's voor de veiligheid van de troepen, die ondervangen moeten worden door technische maatregelen, zoals goede bescherming, het juiste materieel en aangepaste training, alsmede politiek/operationele aspecten, zoals een duidelijk maar voldoende flexibel mandaat en bruikbare 'rules of engagement'. Vervolgens het risico van 'entrapment', het vast komen zitten in een situatie, hetzij fysiek, waarin de tegenstander vertrek onmogelijk maakt; hetzij moreel, wanneer geen opvolger gevonden kan worden om de missie te continueren. De eerste casus kan vermeden worden door veiligheidsgaranties van een grotere mogendheid, de tweede door te voren zekerheid te krijgen over de opvolger. Beide opties zullen iedereen aanspreken die zich Srebrenica nog herinnert. In het algemeen zullen kleinere landen bij hun deelname aan een multinationale operatie proberen bilateraal afspraken te maken over bescherming, medische evacuatie, steun in geval van escalatie, een werkbare *exit*-strategie en een vaste

datum van aflossing (blz. 242).

Bij een vergelijking van parlementaire betrokkenheid bij besluitvorming en later evaluatie komt Nederland op beide punten goed uit de bus. België, Frankrijk en Spanje worden voor beide laag aangeslagen. Duitsland wordt hoog beoordeeld voor besluitvorming, maar laag voor evaluatie. Dat laatste geldt voor alle andere onderzochte landen, met uitzondering van het Verenigd Koninkrijk, dat hier een 'middelmatic' scoort (maar voor besluitvorming 'laag' uitkomt).

Houben gaat ook in op de interessante vraag of meer parlementaire betrokkenheid leidt tot risico-mijdend beleid. Helaas is het antwoord bevestigend, behalve voor Frankrijk, Spanje en het Verenigd Koninkrijk, waar de parlementaire rol dan ook het minst is. In de meeste gevallen hield de grotere parlementaire betrokkenheid geen gelijke tred met de gewenste 'normalisatie van crisisbeheersing'. Vandaar de slotwoorden van de schrijver: 'International crisis management requires constant recalibration of the

values and norms being expressed, the operational procedures being followed and the instruments being employed – things that can only be achieved through political deliberation before, during and after an operation.'

Willem van Eekelen

Dr W.F. van Eekelen is oud-minister van defensie en oud-secretaris generaal van de WEU. Ook was hij voor de VVD lid van de Eerste en Tweede Kamer.

Werk en leven van Winston Churchill

Hubert Van Rompuy

Winston Churchill. Kampioen van de Vrijheid. 1874-1965.

Antwerpen/Apeldoorn: Garant, 2005; 146 blz.; 17,90 euro; ISBN: 90-4411-332-1

Oebele de Jong

Churchill en de Nederlanders.

Zutphen: Walburg Pers, 2005; 238 blz.; € 29,50; ISBN: 90-5730-390-6

Over Churchill zijn al veel biografieën geschreven. De bekendste daarvan is die van Winston Churchills zoon Randolph, die na diens overlijden door Martin Gilbert werd voltooid en die in totaal 7 delen en meer dan 7.000 pagina's beslaat. Heel bekend van de laatste jaren zijn de biografie van Roy Jenkins, die meer dan 1.000 bladzijden aan de hoofdpersoon besteedt, een biografie van John Charmley en de twee delen van William Manchester over Churchill, die nog maar de periode 1874 tot 1940 beslaan. Allemaal werken die duidelijk maken dat er nogal wat over Winston Churchills turbulente leven te schrijven valt

en die alle ook, zoals gememoreerd, veel bladzijden nodig hebben om het leven van de hoofdpersoon te beschrijven en te analyseren. De Belg Van Rompuy probeert in slechts 136 blz. (exclusief noten, chronologie en register) hetzelfde te doen. De vraag is dan ook gerechtvaardigd of het mogelijk is in zo'n kort bestek recht te doen aan deze complexe, nogal egocentrische politicus, die af en toe ook zeer omstreden was.

Naar mijn mening is de schrijver slechts gedeeltelijk in zijn opgave geslaagd. Het betoog springt nogal eens heen en weer in de tijd en soms wordt iets genoemd waarvan later de context pas duidelijker wordt. Zo wordt in de beschrijving van de politieke carrière van Churchill tijdens de Eerste Wereldoorlog ineens vermeld dat de hoofdpersoon afscheid nam van vrouw en kinderen om als vrijwilliger aan het Westfront te gaan vechten. De lezer wist op dat moment niet eens dat Churchill al jaren gehuwd was. Dat wordt pas veel later in een ander hoofdstuk vermeld.

Dat door de tijd heen springen is des te funester omdat daardoor de

jaren '30 – toen Churchill zich in de politieke wildernis bevond en door veel van zijn politieke vrienden als een paria werd beschouwd – wel twee keer beschreven worden. Aan het begin van het boek vrij kort en later nogmaals, maar dan veel uitvoeriger. Waarom niet in één keer uitgebreid aan het begin, om daardoor meer ruimte te hebben om vooral het karakter van Churchill wat dieper uit te werken? Of wat meer en kritisch te schrijven over de denkbeelden van de hoofdpersoon.

Over het persoonlijk leven heeft de schrijver niets nieuws te zeggen. Verwonderlijk is dat niet, want de hierboven vermelde biografie van Randolph Churchill en Martin Gilbert had dat al *in extenso* gedaan. Ook over de politicus Churchill heeft Van Rompuy niet veel nieuws te melden. Jammer is dat hij de hoofdpersoon beschrijft als een enthousiast pro-Europeaan, die langzaam wat sceptischer werd. Het is de auteur kennelijk niet opgevallen dat Churchill wel herhaaldelijk opriep om op het Europese continent tot nauwe samenwerking te komen, maar dat hij daaraan ook de beperking verbond

dat Europese samenwerking tussen de continentale mogendheden prachtig was en dat het Verenigd Koninkrijk dat vanaf de zijlijn zou toejuichen. Of, zoals Churchill al vóór de Tweede Wereldoorlog schreef, 'We are with Europe, but not of it.'¹

Dit boek had voorts door een redacteur nog eens goed nagekeken moeten worden. Dan hadden wij wellicht geweten uit welke boeken de auteur soms letterlijk citeert. Nu ontbreekt een notenapparaat volledig. Daarnaast had die redacteur ook allerlei slordigheden uit het boek kunnen halen. Waarom op blz. 123 vermelden dat Churchill op 26 juni waardig afscheid nam als premier, terwijl 4 bladzijden eerder staat dat de uitslag van de verkiezingen in 1945 op de avond van 25 juli was. Zo'n redacteur had dan ook het Vlaamse woord 'nefast' kunnen vervangen door fataal of noodlottig.

In tegenstelling tot Van Rompuy is Oebele de Jong wel zorgvuldig bij het citeren. Overal in zijn boek vindt de geïnteresseerde lezer voetnoten. Het is De Jongs bedoeling de lezer te laten zien dat Churchill een groot wantrou-

wen jegens de Nederlanders koesterde. Deze negatieve houding begon tijdens de Boerenoorlog, waarin Churchill door de Boeren gevangen werd genomen; zij werd verder gevoed door onze neutraliteitspolitiek gedurende de Eerste Wereldoorlog. Nederland was toen immers in de geallieerde strategie, althans volgens Churchill, een sta in de weg en een land dat allerlei goederen naar Duitsland gewoon doorvoerde. Ook in de jaren '30 beziet de Britse politicus kritisch de Nederlandse houding met betrekking tot Duitsland. Hoewel Churchill het persoonlijk wel met Colijn kon vinden, was diens politiek van 'appeasement' fataal, zo laat Churchill later in zijn memoires over de Tweede Wereldoorlog weten. Vooral de neutraliteitspolitiek van Nederland en België, die in mei 1940 zo noodlottig is voor het oorlogsverloop en tot Duinkerken leidt, wordt door Churchill fel bekritiseerd. Pas later wordt Churchill milder jegens Nederland en constateert hij tevreden dat de Lage Landen nu medestrijder van de Britten zijn tegen de nazi-overheersing van het continent.

Ook later tijdens de Tweede Wereldoorlog schrijvend en oordelend over Nederlands-Indië is Churchill niet ontevreden over het militair optreden van de Nederlanders aldaar. Hij vond alleen dat de verdediging van Nederlands-Indië te veel prioriteit kreeg vergeleken met de Britse belangen in Brits-Indië.

De Jong maakt voorts duidelijk dat na de Tweede Wereldoorlog Churchills aandacht veel meer gericht was op de multilaterale diplomatie dan op de bilaterale betrekkingen. Daarom verdwijnt Nederland vrijwel geheel naar de achtergrond en gaat het boek een beetje als een nachtkaaars uit.

Arnold Bakker

Noot

¹ M. Charlton, *The price of victory*, Londen, 1983, blz 19-20.

Drs A.G.A. Bakker is verbonden aan het *Clingendael Diplomatic Studies Programme* (CDSP).

Memoires enfant terrible Kohl

Helmut Kohl

Erinnerungen 1982-1990.

München: Droemer Verlag; 1134 blz; 29,90 euro; ISBN-13: 978-3-426-27320-3; ISBN-10: 3-426-27320-9

Het onlangs verschenen tweede deel van de herinneringen van Helmut Kohl gaat over de eerste acht jaren (1982-1990) van zijn bondskanselschap. Ruim duizend pagina's omvat de tekst. Je krijgt soms de indruk dat de voormalige bondskanselier

zijn oude agenda's doorliep en zijn best deed geen reis of ontmoeting onvermeld te laten. Aan schrappen kwam hij niet meer toe. Bij de meeste vergaderingen vermeldt hij niet meer dan de besproken onderwerpen, die je al kon weten, en niet de achtergrond. Veel wijzer word je dan ook niet van die uitvoerigheid, ook al omdat Kohl zelf over de belangrijkste ontwikkeling – de Duitse eenwording – al een boek heeft gepubliceerd. Door die rijstebrijberg moet je je heen eten om bij de krenten te komen, die er wel degelijk in zitten.

Tot de krenten hoort het hoofdstuk over zijn relatie tot de in 1987 overle-

den Franz Josef Strauss, minister-president van Beieren, coalitiegenoot en rivaal. Al bij de eerste zin lijkt het of hier de agenda wordt weggelegd en de toon menselijker wordt: 'Hoe vaak heb ik me over hem moeten ergeren!' Kohls opvolgster Merkel zal in dit hoofdstuk veel herkennen van haar relatie met Strauss' opvolger Stoiber. Strauss vond dat niet Kohl, van wie hij geen hoge dunk had, maar hij zelf bondskanselier had moeten zijn, of op zijn minst minister van buitenlandse zaken. Nu dat niet zo was, bedreef hij maar wereldpolitiek in München. Vanuit Bonn gezien was dat storend. Toch had dit nadeel zijn voordeel, en

Kohl is niet iemand die dat ontgaat. Als Strauss zich opwerpt tot pleitbezorger van kredieten aan Oost-Duitsland, ziet Kohl meteen dat hiermee zijn eigen beleid gemakkelijker wordt. Door Strauss' rechtse reputatie wordt het afgeschermd tegen kritiek van de eigen rechtervleugel.

Dat brengt mij op Kohls belangrijkste wapenfeit, de Duitse eenwording. Kohl pretendeert niet dat hij die lang van te voren zag aankomen. Wél stelt hij dat hij haar steeds als uiteindelijk doel voor ogen hield, mits zij mogelijk was op aanvaardbare voorwaarden. Het verenigde Duitsland moest deel uitmaken van het Westen. Zolang dat niet kon, was zijn streven er, naar hij zegt, op gericht het leven van de mensen in het oosten dragelijker te helpen maken door goede betrekkingen op te bouwen met de DDR en de andere landen van het Oostblok, ook met behulp van kredieten. Dat dit bij de eenwording een belangrijke rol zou gaan spelen, bleek pas later.

Historische ontwikkelingen spelen zich niet af in isolement. Eind jaren tachtig deed Kohls partij het niet goed in de verkiezingen. Het politieke landschap wordt dan een jungle waarin de aanvoerder geen moment zeker is van zijn politieke leven. Rivalen slijpen de messen. Hun namen worden in het boek zorgvuldig opgesomd, en enige verongelijkheid klinkt af en toe door. Wanneer een doorslaggevende partijbijeenkomst nadert, wordt Kohl geveld door een aandoening van de prostaat, die een spoedoperatie noodzakelijk maakte. Maar wie zou hem geloven als hij zich juist nu liet opnemen?

Terwijl in de Bondsrepubliek Kohl met zijn gezondheid kampte en voor zijn politieke overleven vocht, bereikte de stroom toeristen uit de DDR, die via Hongarije (daar waren kort te voren het prikkeldraad en de wachttorens aan de grens opgeruimd) naar het Westen wilden, een hoogtepunt. De Hongaarse ministers, wier hervor-

mingsplannen Kohl al jaren met ruime kredieten had gesteund, verklaarden zich tijdens een bliksembezoek aan Bonn bereid hun grenzen naar het westen voor de Oost-Duitsers te openen, tenzij hun dat politiek of militair zou worden belet. Dit door Kohl genoemde voorbehoud wordt door de toenmalige Hongaarse minister van buitenlandse zaken, later premier, in diens memoires niet vermeld, maar het lijkt mij plausibel. Enkele jaren eerder vergezelde ik Wim Duisenberg naar Boedapest, waar we onder meer met een lid van de partijtop spraken over de Hongaarse hervormingen. De grens van die hervormingen, zo gaf hij ons te verstaan, lag dáár waar kon worden verwacht dat de andere socialistische landen zich zouden beklagen bij de Sovjetunie. Sindsdien was Gorbatsjov aan de macht gekomen en had hij de teugels verder laten vieren. Maar toch, zo schrijft de Hongaarse minister, was de Russische reactie onvoorspelbaar.

Kohl, die met Gorbatsjov, ook weer met behulp van kredieten, goede banden had opgebouwd, besloot de koe bij de horens te vatten. Hij belde Gorbatsjov op en vroeg of hij de Hongaren zou steunen. Even was het stil. Toen zei Gorbatsjov: de Hongaren zijn goede mensen. Meer zei hij niet, schrijft Kohl, maar dit was genoeg.

Kohl liet zich tijdelijk zo goed mogelijk oplappen en trok, vergezeld van een uroloog, naar de partijdag, waar zijn tegenstanders op hem wachtten. Hij begon zijn rede met de bekendmaking dat de Hongaarse grenzen voor de Oost-Duitsers open gingen. Het congres juichte, de rivalen hielden zich gedeisd, en Kohl keerde terug naar het ziekenhuis, waar de chirurg eindelijk zijn werk kon doen.

De exodus via Hongarije gaf de stoot tot de val van de Berlijnse muur en leidde tot de Duitse eenwording, het hoogtepunt van Kohls loopbaan, en van het boek. Weer worden tegen-

standers, in eigen land en daarbuiten, opgesomd. Van Mitterrand, verder in het boek steeds geprezen, wordt gezegd dat zijn houding op dit punt in het begin niet duidelijk was en dat hij een tijd lang een soort dubbel spel speelde. Mitterrand rekende er, volgens Kohl, net als Thatcher op dat de Russen de eenwording niet zouden toelaten. De Amerikanen onder Bush senior waren hier Duitslands steun en toeverlaat, benadrukt de oud-kanselier. Wat hij moet hebben gevonden van de electoraal geïnspireerde kritische houding van zijn opvolger tegenover de Verenigde Staten, laat zich raden.

Bij de tegenstanders van de eenwording wordt ook Lubbers genoemd, de enige keer dat zijn naam valt in de duizend pagina's. Hij is ook de enige van wie wordt gezegd dat zijn houding als geestverwant Kohl teleurstelde. Lubbers zelf betoogde later dat hij weliswaar tegen Kohl inging door aan te dringen op Duitse bevestiging van de Poolse westgrens, maar dat hij de eenwording steunde. Destijds was Lubbers bij het maken van dat onderscheid echter niet altijd zo duidelijk. Zo sprak hij in een rede in Tilburg in januari 1990 van 'de wenselijkheid voort te gaan met *de staten* en de grenzen tussen staten zoals Europa die nu kent'. Was dit *niet* bedoeld als pleidooi voor behoud van de twee Duitse staten zoals Europa die toen kende, dan kon het toch licht die indruk wekken. Voor Kohl zal het weinig verschil hebben gemaakt. Hij vocht voor zijn politiek overleven, dat hij zag als voorwaarde voor de eenwording. Wie in die fase van de Poolse westgrens een groot punt maakte, bracht Kohl in moeilijkheden en daarmee de eenwording in gevaar.

Kohls relaas heeft iets openhartigs. Bij de eenwording presenteert hij zich niet als ziener. Hij verbergt niet dat hij rancuneus kan zijn. Ook is hij zich, zo blijkt uit het boek, bewust van de neiging die lang bestond hem te

onderschatten, en hem mede door zijn postuur te zien als een olifant in de porseleinkast. Ik weet nog goed hoe tijdens de eerste jaren van zijn kanselierschap, toen telkens weer in Bonn Oostduitse spionnen werden ontmaskerd, mijn Duitse collega's over hem spraken. Ook Kohl had zich in Oost-Berlijn als spion aangemeld, maar was al spoedig als onbruikbaar teruggestuurd: hij wist te weinig!

Inmiddels is hij de geschiedenis ingegaan als de belangrijkste Duitse politicus sinds Adenauer. Iemand met een visie en de gave om kansen te zien

en te benutten. Zijn economische kennis mag matig zijn, hij had geen moeite de sterke Duitse munt als effectief politiek wapen te onderkennen, en aarzelde niet dit in de verhouding met Oost en West in te zetten voor het bereiken van de politieke doelstelling die hij zag als van vitaal belang van zijn land. Of hij voorzag wat het zou kosten, is twijfelachtig, maar verschil had dat voor hem niet gemaakt. De toekomst moest de lasten dragen. Zijn opvolger Schröder heeft zijn regeerperiode op dit punt grotendeels verloren laten gaan. Het is te hopen dat Merkel

het beter zal doen. Zij presenteert zich als iemand uit de school van Kohl. Van wie de erfenis aanvaardt, mag worden verwacht dat die ook de geërfde verplichtingen zal willen nakomen.

André Szász

Dr André Szász is oud-directeur van De Nederlandsche Bank en emeritus bijzonder hoogleraar Europese Studies aan de Universiteit van Amsterdam.

Gegrepen door de Europese eenwording

W.H. Weenink

Bankier van de wereld, bouwer van Europa. Johan Willem Beyen 1897-1976.

Amsterdam/Rotterdam: Prometheus/NRC Handelsblad, 2005; 586 blz.; 39,95 euro; ISBN: 90-446-0476-7

'Kan iemand hem een haring toewerpen?' Beyen zou dit hebben opgemerkt, toen de ruim-besnorde (en daardoor enigszins op een walrus gelijkende) minister-president Gerbrandy op een bepaald moment in de lucht keek. Het is een voorbeeld van Beyens vermaarde en gevreesde gevoel voor humor. In dit geval had de humor een bittere bijmaak: Beyen was gepikeerd, omdat de premier weigerde hem tijdens de Londense ballingschap als minister in zijn kabinet op te nemen. Het voorbeeld typeert tevens de manier waarop Wim Weenink te werk gaat in de biografie van J.W. Beyen waarop hij in oktober 2004 in Leiden promoveerde.

De auteur toont zijn held *warts and all*. Dat blijkt bovenal uit de beschrij-

ving van de hechte betrekkingen die Beyen vóór 1940 aanknoopte met prinses Juliana en prins Bernhard. Die relatie vormt een rode draad in het boek. Beyen hechtte er zeer veel waarde aan. Hij was dan ook wanhopig, toen hij in 1956 door zijn openlijke steun aan Bernhard in de Hofmans-affaire gebrouilleerd raakte met de koningin. De wijze waarop hij vervolgens tegenover haar zijn positie trachtte te verdedigen, noemt Weenink larmoyant. Een koninklijke familie roept niet altijd het beste op bij sommige onderdanen.

Intussen is Beyen natuurlijk bekend geworden als minister van Buitenlandse Zaken in het derde kabinet-Drees (1952-1956). Zijn grootste verdienste lag op het terrein van de Europese integratie. Ten eerste slaagde hij er in 1952 in de Nederlandse regering te winnen voor zijn plan voor de totstandkoming van een gemeenschappelijke Europese markt onder supranationaal gezag. Daarbij moest hij opboksen tegen de aarzelingen van de meerderheid van de ministerraad. Ten tweede lukte het hem uiteindelijk ook de Europese partners te overtuigen. Op de conferentie in Messina in

1955 gingen zij met zijn plan akkoord. Daardoor werd de weg geopend naar de verdragen van Rome en de oprichting van de Europese Economische Gemeenschap. Een historische doorbraak.

Weenink heeft een knappe en leesbare biografie geschreven. Ook de grondigheid van zijn onderzoek imponeert. De auteur bestudeerde niet alleen de overheidsarchieven, maar bijvoorbeeld ook die van de bedrijven en instellingen waar Beyen heeft gewerkt: van Philips in Eindhoven tot en met de Wereldbank in Washington. Dat leverde veel relevante informatie op, zó veel zelfs, dat de centrale probleemstelling van het boek af en toe op de achtergrond raakt. In de inleiding stelt de auteur namelijk dat het hem erom ging te verklaren hoe Beyen als minister zo werd gegrepen door de Europese eenwording. De 'voorgeschiedenis' krijgt echter zoveel gewicht, dat de lezer het gevoel heeft dat Weenink zijn onderzoek geen recht doet met de krappe probleemstelling. Overigens lijkt de titel – *Bankier van de wereld, bouwer van Europa* – erop te wijzen dat de auteur zelf ook beseftte dat Beyens carrière niet

geheel en al aan 'Europa' kon worden opgehangen.

Die carrière was imposant en verliep in hoog tempo. Waar Beyen ook kwam, hij viel op door zijn vermogen problemen te analyseren en op te lossen. Op zijn 26ste was hij al waarnemend thesaurier-generaal op het ministerie van Financiën, op zijn 30ste trad hij toe tot de directie van de Rotterdamse Bankvereniging (een voorloper van ABN/AMRO) en op zijn 40ste was hij president van de Bank voor Internationale Betalingen (BIB) in Bazel.

Beyen had de naam lui te zijn. Weenink maakt duidelijk dat dat geen goede omschrijving is. Naast de zwakheden schetst hij het beeld van een briljante en dynamische figuur die niet alleen leefde voor zijn werk, maar steeds gelegenheid vond om met grote hartstocht allerlei vernieuwende inzichten te ontwikkelen – vooral op economisch en monetair gebied. Hij kon echter snel uitgekoken raken op zijn bezigheden. De auteur spreekt van een vast patroon in Beyens loopbaan: als de uitdaging was verdwenen, sloeg de verveling toe en was het tijd voor iets anders.

Ook hier heeft Weenink niet alleen oog voor de successen. Zo geeft hij een doorwrochte analyse van een affaire die Beyen heeft getraumatiseerd. Als president van de BIB was hij in 1939, na de Duitse bezetting van Tsjechoslowakije, verantwoordelijk voor de overboeking van het Tsjechoslowaakse goud naar de *Reichsbank* in Berlijn. Beyen vreesde dat een afwijzing van de Duitse *claim* afbreuk zou doen aan de BIB als onafhankelijke instelling. Hoewel deze goudroof weliswaar geschiedde met de instemming van de Britse en Franse centrale banken, had de president, met een beroep op de bijzondere situatie, wel degelijk een andere weg kunnen bewandelen. Weenink spreekt van een smet op Beyens carrière.

Soms lijkt de grondigheid van Weeninks onderzoek zijn verhaal in de weg te staan. Vooral in het middengedeelte gaat de gedetailleerde beschrijving van Beyens werkzaamheden – hoe belangrijk ook – ten koste van de spanningsboog. Aan de andere kant zijn ook deze paragrafen geserreerd geschreven en staat de hoofdpersoon steeds centraal. En uiteindelijk komen, zoals beloofd in

de inleiding, alle lijnen samen in de Europese politiek. Zijn internationale ervaring stelde Beyen in staat 'engere' Nederlandse belangen af te zetten tegen 'bredere' internationale belangen. Al vóór de Tweede Wereldoorlog had hij ingezien dat de nationale regeringen niet in staat waren op eigen houtje hun burgers een welvarend bestaan te garanderen. Daarvoor was dwingende internationale samenwerking nodig die het opgeven van soevereiniteit inhield. Dat was, aldus de auteur, voor de minister géén kwestie van ideologie, maar van onontkoombaarheid. Beyen was géén Europese 'federalist'. Voor een politieke eenheid was de tijd volgens hem niet rijp; daarvoor ontbrak nog de solidariteit tussen de volkeren. Weenink concludeert terecht dat zonder Beyens passie voor een idee en zonder zijn doorzettingsvermogen in 1957 de EEG niet zou zijn geboren.

Jan Willem Brouwer

Dr J.W.L. Brouwer is als onderzoeker verbonden aan het Centrum voor Parlementaire Geschiedenis van de Radboud Universiteit te Nijmegen.

Verhofstadts vlugschrift verfrissend maar nog niet volmaakt

Guy Verhofstadt

De Verenigde Staten van Europa. Manifest voor een nieuw Europa.

Antwerpen/Amsterdam, Houtekiet, 2005;

92 blz.; 10 euro;

ISBN: 90-5240-862-9

'Stoutmoedig', zo opperde voormalig Eurocommissaris Karel Van Miert tijdens de voorstelling in het hart van de Brusselse Europawijk. Te midden

van een groeiende eurosclerose spreekt Guy Verhofstadt zich expliciet uit voor een 'Verenigde Staten van Europa'. De Belgische eerste minister heeft afgelopen zomer zijn visie op de toekomst van Europa op papier gezet en wil graag iedereen daarvan overtuigen. Vandaar zijn *Manifest voor een nieuw Europa*.

Volgens Verhofstadt wortelt de recente Europese crisis in gevoelens van angst en twijfel: angst omwille van verloren zekerheden en twijfel of Europa daar wel een antwoord op kan

geven; of beter: of Europa daar wel het juiste antwoord op geeft. Vooral jongeren geloven niet langer in de meerwaarde van Europese integratie. De resultaten van de Europese samenwerking zijn onvoldoende zichtbaar. Niemand heeft zich de moeite getroost Europa fatsoenlijk uit te leggen. En de Europese leiders hebben er fout aan gedaan de goedkeuring over de Grondwet te laten samenvallen met de discussie over het lidmaatschap van Turkije.

Maar Verhofstadt slaat niet alleen

een *mea culpa*. Gedurfd er is zijn remedie voor de huidige crisis: niet minder maar méér Europa. Sterker, de Europese burger – ook de overgrote meerderheid van diegenen die nee hebben gestemd tijdens de referenda – ‘wil een sterker, doelmatiger, een ander Europa’ (blz. 30). Dat ‘ander Europa’ is geen Europa *à la carte*, geen loutere vrijhandelszone. Neen, het zal – naar het succesvolle voorbeeld van de Verenigde Staten van Amerika – een volwaardige politieke unie zijn. Een Europese federatie van landen die resoluut kiezen voor het pad van de integratie. Deze ‘Verenigde Staten van Europa’ moeten zich prioritaair toeleggen op vijf kerntaken: sociaal-economische convergentie (ter aanvulling van de monetaire unie); innovatiebeleid; justitie en veiligheid; buitenlandse zaken; en defensie.

De uitvoering van deze vijf kerntaken kan alleen via een nieuw financieringssysteem – op basis van eigen middelen – en via aangepaste instellingen: de Commissie wordt een heuse Europese regering en de (Europese) Raad wordt naast het Europees Parlement een tweede wetgevende kamer. En aangezien slechts een beperkt aantal lidstaten bereid zal zijn dit te onderschrijven, moet een *kerngroep* het initiatief nemen. Dit zijn bij voorkeur de (kandidaat)landen van de Eurozone. Zij vormen samen de ‘Verenigde Staten van Europa’: de politieke motor van het integratieproces. Daaromheen bevindt zich een confederatie: de ‘Organisatie van Europese Staten’. Deze blijven weliswaar deel uitmaken van het integratieproces, maar treden slechts op termijn toe tot de Verenigde Staten van Europa. Op die manier ontstaan er twee concentrische cirkels. Via de buitenste cirkel kan de uitbreiding met nieuwe lidstaten worden voortgezet, m.a.w. zonder het tempo en de richting van de verdieping van het *kern-Europa* aan te tasten. Dit nieuwe Europa wordt

best voorgelegd aan de Europese burgers via een gemeenschappelijk en gelijktijdig referendum waarin, aldus Verhofstadt, ‘een overdonderende meerderheid’ (blz. 92) het zal goedkeuren.

Dat Verhofstadt zijn nek uitsteekt en een pro-integratiestandpunt inneemt te midden van een muur van stilzwijgen, is lovenswaardig. Veel heeft de zg. reflectieperiode na het afwijzen van de Grondwet immers nog niet opgeleverd. Maar de fundamentele vraag is of hij, naast de juiste analyse, wel de juiste remedie presenteert. En hier knelt het schoentje.

Het manifest *De Verenigde Staten van Europa* is in de woorden van de auteur ‘een politiek statement’ en dat is van meet af aan merkbaar. In zijn interpretatie van de uitslagen van de referenda in Frankrijk en Nederland gaat hij kort door de bocht. Naar de successen in Spanje en Luxemburg – en wat we daaruit zouden kunnen leren – wordt bijvoorbeeld niet verwezen. Ook het model van de Verenigde Staten van Amerika wordt ‘creatief gerecupereerd’. Hier en daar stoot de lezer op een storende herhaling en is de analyse niet altijd even diepgravend. Soms wordt iets als vanzelfsprekend aangenomen – zoals de vergelijking van de Europese Unie met een fiets: ‘Hij moet rijden of hij valt om.’ (blz. 54) – terwijl men toch een reeks argumenten, minstens een vraagteken, zou mogen verwachten bij deze stelling.

De invulling van de *kerntaken van het kern-Europa* blijft behoorlijk vaag, in het bijzonder wat zijn instellingen betreft, dit ondanks de ‘institutioneel’ klinkende titel van het boek. Vreemd dat iemand die reeds meerdere jaren deel uitmaakt van de Europese Raad, nauwelijks op de nieuwe rol ervan ingaat. Sterker, de lezer komt niet te weten hoe het kern-Europa zal worden georganiseerd – een aparte Commissie, Raad en Parlement? – en

welke landen thans in staat zijn een dergelijk initiatief te lanceren. Ook op het vlak van de beleidsdomeinen laat Verhofstadt heel wat ‘integratievariatie’ toe. Zo spreekt hij zich uit voor ‘de bundeling van krachten’ (blz. 72) inzake justitie en veiligheid, terwijl hij op het gebied van buitenlands beleid voorstander is van ‘één Europees *corps diplomatique*’ en ‘één zitje voor Europa in de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties’ (blz. 74). Tegelijk heeft ‘[d]e Europese Unie (...) niets te zoeken op beleidsterreinen als cultuur en sport’, gezondheidszorg en onderwijs (blz. 56). Als juist dergelijke domeinen, die potentieel tot de verbeelding van de Europese burger spreken – en waarin Europa vaak opmerkelijke successen boekt – worden uitgesloten, hoe kan ‘de Verenigde Staten van Europa’ dan een ziel hebben? Immers, ‘[w]at we nodig hebben, is een duidelijk project, een welomschreven doel, en de politieke wil om dat te realiseren’ (blz. 87). Is het dan toch dit laatste – noem het ‘politiek leiderschap’ – waaraan het finaal ontbreekt?

Verhofstadts vlugschrift bezit geen eeuwigheidswaarde maar zet alvast aan tot denken, wat op zichzelf reeds een verdienste is. In de media en in sommige publicaties uit de wereld van de ontwikkelingssamenwerking en de kunsten is dat inmiddels gebeurd, zij het hoofdzakelijk in Vlaanderen (zie de besprekingen in respectievelijk *MO** en *Bozar Magazine*). Want voorlopig is zijn manifest alleen in het Nederlands beschikbaar. Anderstalige versies, inclusief promotietrips, zijn aangekondigd. Wil Verhofstadt evenwel echt invloed uitoefenen op het debat over de toekomst van Europa, dan zal hij eerst en vooral werk moeten maken van een stevige(re) editie.

Steven Van Hecke

Steven Van Hecke is verbonden aan de Universiteit van Antwerpen.